

Голові разової спеціалізованої вченої ради
(ID разової ради PhD 10140)
Державного податкового університету
Міністерства фінансів України,
за спеціальністю 051 Економіка,
в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові
науки,
професору кафедри митної справи та
товарознавства, д.е.н., професору
Гребельнику Олександру Петровичу

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

завідувача кафедри міжнародної торгівлі, митної справи та фінансових технологій Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, доктора економічних наук, професора **Тищенко Вікторії Федорівни** на дисертацію **Жучкова Антона Сергійовича** за темою: **«Шляхи удосконалення організації автоматизованого контролю в системі управління митною безпекою в Україні»**, поданої до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Державного податкового університету на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Актуальність теми дослідження. Стабільність економіки держави нерозривно пов'язана із забезпеченням економічної та фінансової безпеки. Традиційно одним з ключових завдань митної служби є здійснення дієвого контролю за дотриманням законодавства щодо сплати митних платежів, в тому числі забезпечення надходжень до державного бюджету. В умовах функціонування митниці під час воєнного стану це потребує значних ресурсів, технічних та фінансових, які з очевидних причин не можуть бути забезпечені на необхідному рівні. В результаті маніпуляцій економічних операторів з митною вартістю та інших зловживань у митній сфері формується значний сегмент тіньової економіки, перешкоджаючи інтенсивному розвитку національної економіки, створенню умов справедливій конкуренції та становлячи загалом дуже суттєву загрозу фінансовим інтересам держави. Існуючі методи протидії багато в чому не відповідають вимогам сучасного

інформаційного виміру суспільства, надміру використовуючи адміністративний ресурс та дискреційні повноваження, створюють додаткову бюрократизацію процесів, у тих сферах, де необхідний більший рівень сприяння та спрощення, що негативно впливає на взаємодію митних органів та економічних операторів, і спричиняє перенесення проблемних питань у площину судочинства.

Водночас, інтенсивний рух України у напрямку до повноцінного членства в ЄС накладає на Україну додаткові зобов'язання щодо гармонізації законодавства та створення дієвої системи захисту фінансових інтересів держави та ЄС. Це зумовлює пошук нових шляхів удосконалення неефективних або застарілих механізмів та розроблення перспективних інструментів аналізу та контролю, відповідно до стратегічних керівних документів Всесвітньої митної організації та норм митного законодавства ЄС.

Враховуючи високий рівень актуальності порушених у дослідженні проблем, що пов'язані із забезпеченням митної безпеки держави в умовах воєнного стану, зловживаннями у сфері митної вартості, а також необхідністю адаптації митної системи України до європейських стандартів, можна констатувати наявність об'єктивної потреби у комплексному переосмисленні та оновленні підходів до аналізу, контролю та протидії правопорушенням у митній сфері. Існуючий дефіцит наукових досліджень, які поєднують сучасні виклики інформаційного суспільства, євроінтеграційні процеси та необхідність створення ефективного механізму захисту фінансових інтересів держави, лише підсилює значущість обраної теми. З огляду на зазначене можна стверджувати, що тема дослідження Жучкова А.С. є актуальною.

Зв'язок дисертації з науковими планами, програмами, темами. Тема дисертації Жучкова Антона Сергійовича узгоджується з положеннями Національної стратегії доходів до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року від 27 грудня 2023 року № 1218-р, Плану заходів з реформування та розвитку системи органів, що реалізують митну політику, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 травня 2020 року № 569-р, Плану з виконання

рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення 2023 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 лютого 2024 р. № 133-р, Довгострокового національного плану цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС, введеного в дію наказом Міністерства фінансів України від 09 лютого 2024 року № 63.

Крім того, дисертаційна робота виконана в межах тематики науково-дослідної роботи кафедри управління та бізнес-адміністрування Державного податкового університету «Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку» (державний реєстраційний номер № 0119U000718). У межах зазначеної теми наукові розробки здобувача були використані для підготовки третього підпункту розділу 6 звіту за темою «Аналіз поточних проблем митної оцінки в Україні та можливих заходів боротьби з шахрайством шляхом митної оцінки в контексті угоди ГАТТ та СОТ про митну оцінку».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Ознайомлення зі змістом дисертації Жучкова А.С. дає підстави стверджувати, що основні результати його дослідження є належним чином обґрунтованими, а їх наукова достовірність підтверджується системним застосуванням сучасного методичного інструментарію, широкою джерельною базою (246 найменувань) та узгодженістю із задекларованими цілями й завданнями.

Дисертація є цілісною, завершеною науковою працею, в якій логічно вирішено актуальне наукове завдання, яке полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні інноваційних методів автоматизованого контролю за визначенням митної вартості та розробленні моделі мультифункціонального інформаційного банку даних для цілей митної оцінки в контексті забезпечення економічної та митної безпеки держави та спрощення процедур торгівлі. Теоретичну основу дослідження становлять напрацювання вітчизняних і зарубіжних вчених щодо проблем економічної безпеки держави

як частини національної безпеки та питання організації митного контролю як основної складової системи забезпечення митної безпеки та протидії шахрайству. Достовірність результатів підтверджується використанням нормативно-правових документів з питань митної справи, міжнародних угод, офіційних даних та рекомендацій Всесвітньої митної організації, Європейської Комісії, Організації економічного співробітництва та розвитку, бази даних статистики міжнародної торгівлі статистичного підрозділу ООН та Міжнародного валютного фонду, інформації Державної митної служби, довідкових та інформаційних видань професійних організацій, матеріалів Об'єднаного дослідницького центру Європейської Комісії, проєкту «Подолання нелегальних фінансових потоків з багатих ресурсами країн»; спеціалізованих фахових інтернет-ресурсів.

Таким чином, зроблені у дисертації висновки і рекомендації є логічним результатом проведеного дослідження, мають належний рівень наукової обґрунтованості й підтверджують достовірність отриманих результатів.

Загальна характеристика роботи. Окреслені основні принципи та специфіка використання інформаційних технологій для удосконалення контролю за визначенням митної вартості товарів при імпорті, у світлі вимог міжнародного та національного митного законодавства, концепції належного урядування, а також деяких закономірностей людської поведінки та прийняття рішень в умовах невизначеності.

Автоматизація процесу контролю дозволяє вирішити такі завдання: опрацювання значних обсягів інформації, мінімізація ускладнень та когнітивних упереджень при прийнятті рішень, забезпечення доступності та надійності необхідної інформації. Зміна форми інформаційної підтримки відповідає всім принципам належного урядування щодо прозорості, доброчесності, зниження корупційних ризиків та побудови сприятливої взаємодії влади та суспільства.

Автором проаналізовано та обґрунтовано оптимальні формати і легітимність використання відкритих інформаційних джерел та розроблено модель інтерактивного банку даних достовірної цінової інформації з офіційних

відкритих джерел, зокрема, баз даних статистики міжнародної торгівлі спеціалізованих міжнародних організацій. Розроблено модель інформаційного банку даних та проведено досліду експлуатацію, з використанням даних статистики зовнішньої торгівлі України та знеособленої митної інформації.

Розроблена автором модель інформаційного банку даних дозволяє вирішити одночасно декілька важливих завдань – надати митниці прозорі критерії для оцінки можливого недостовірного декларування митної вартості та попередити спроби зловживань, надавши імпортерам прозору та зрозумілу інформацію.

В контексті активізації процесу імплементації законодавства ЄС до законодавства України, практичну цінність становить також аналіз правових норм, які регламентують використання електронних інформаційних учасниками зовнішньоекономічної діяльності. В ході дослідження автором визначені недоліки існуючої системи автоматизованого контролю у сфері митної оцінки, виявлені чинники, які ускладнюють процес упровадження рекомендацій міжнародних інституцій, а також основні причини недостатньої результативності заходів контролю, які потребують модернізації підходів до аналізу і управління інформацією.

Автором також сформовано рекомендації щодо можливості запровадження подібної моделі у діяльність митних органів України, у відповідності до основних стратегічних документів України, таких як Національна стратегія доходів, Плану з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення, Довгостроковий національний план цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС.

Наукова новизна отриманих результатів дисертаційної роботи. Ознайомлення зі змістом дисертації Жучкова А.С. дозволяє зробити висновок про достатній рівень обґрунтованості викладених у ній наукових положень, висновків і рекомендацій. При цьому слід підкреслити системність роботи,

про що свідчить логіка та послідовність викладення матеріалу дисертації. До найбільш вагомих і системних, на погляд офіційного опонента, нових наукових результатів дисертаційного дослідження можна віднести наступні:

– розроблену вперше концептуальну модель застосування достовірної цінової інформації в системі митної оцінки, що включає формалізацію механізмів використання об'єктивних цінових даних для автоматизованого контролю митної вартості товарів. Запропоновано архітектуру мультифункціонального інформаційного банку даних, орієнтованого на забезпечення прозорості, оперативності та ефективності процедур митного оформлення в умовах активізації міжнародної торгівлі, протидії тіньовій економіці, митному шахрайству та ухиленню від сплати податків. Здійснено класифікацію основних інформаційних потоків, об'єктів контролю та параметрів взаємодії між контролюючими органами й економічними операторами (с.121-123; рис.13; с.156-158; 163; 174-193);

– удосконалення організаційних та інформаційних основ забезпечення прозорості у взаємодії митних органів з економічними операторами, спрямовані на спрощення процедур зовнішньоекономічної діяльності, формування культури правомірної поведінки та попередження порушень митного законодавства. Це уможливило формування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності митного контролю на основі публічного доступу до достовірної цінової інформації (с. 91-94);

– теоретичні підходи до інтерпретації феномену фінансового шахрайства в контексті міжнародної торгівлі, які набули подальшого розвитку в частині охоплення класифікації ризиків, пов'язаних з шахрайськими практиками у сфері зовнішньоекономічної діяльності, та виокремлення загроз митній безпеці держави. На основі аналізу положень міжнародного митного законодавства та рекомендацій Всесвітньої митної організації автором сформовано концептуальне бачення щодо вдосконалення механізмів контролю у сфері митної оцінки, як специфічного напрямку митного контролю, орієнтованого на запобігання заниженню митної вартості товарів, ухиленню від оподаткування та нелегальному переміщенню капіталів; (с.43-46; 79-80; 153-155; рис.18).

Повнота викладення наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих в наукових публікаціях. Основні результати дисертації опубліковано у 14 наукових працях, з яких 13 одноосібних, а саме: 3 статі у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України категорії «Б»; 10 публікацій апробаційного характеру у збірниках матеріалів наукових конференцій; а також 1 стаття у співавторстві, опублікована у зарубіжному науковому виданні.

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності. При здійсненні дисертаційного дослідження Жучковим Антоном Сергійовичем дотримано всі принципи та норми академічної доброчесності, тому є підстави для висновку, що дана дисертація є самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею, а сформовані наукові положення, розробки, висновки та практичні рекомендації є власними здобутками авторки.

Дисертація має необхідні посилання на використані джерела інформації з дотриманням вимог авторського права щодо використаних тверджень, розробок, відомостей тощо. За результатами перевірки дисертаційної роботи Жучкова А.С. в Державному податковому університеті на наявність ознак академічного плагіату встановлено коректність посилань на джерела для текстових та ілюстративних запозичень, що дозволяє зробити висновок про відсутність будь-яких порушень академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, все ж, на нашу думку, є підстави висловити окремі зауваження, які переважно є дискусійними, а відтак потребують пояснень чи додаткової аргументації. А саме:

– розглядаючи в п.1.3 інструментарій інформаційного забезпечення автоматизованого контролю, на с. 72-73 автор зазначає, що «за структурно-функціональною спрямованістю моделі контролю за визначенням митної вартості можна умовно розділити на два типи: перевірка здійснюється як безпосередньо при поданні митної декларації, так і при проведенні пост аудиту; забезпечується максимально швидкий пропуск товарів через кордон, у той час

як переважна більшість заходів перевірки є віддаленою у часі». Далі здобувач наводить приклади роботи різних типів систем в різних країнах. Вважаємо, що дисертація виграла б, якби автор надав оцінку цим різним типам моделей контролю за визначенням митної вартості з позиції більшої чи меншої прийнятності (неприйнятності) для України.

– у деяких фрагментах, зокрема при аналізі правових норм *acquis communautaire*, робота має описовий характер – автор зосереджується на загальних характеристиках норм без детального порівняльного аналізу з українським законодавством, що знижує аналітичну глибину дослідження в цій частині (с. 162-163).

– графічний матеріал (рисунок, таблиці) є інформативним, проте вимагає додаткових уточнень і аналітичних коментарів. Частина ілюстрацій виглядає застарілою (с. 204-205) і подана без глибокої інтерпретації результатів, що особливо доречно було б зробити у третьому розділі, який має методично-прикладний характер.

– розділ 3, присвячений прикладним аспектам дослідження, виглядає дещо перевантаженим описовою інформацією та недостатньо структурованим у плані поетапності впровадження запропонованої моделі, визначення інституційної відповідальності та очікуваних результатів у коротко- і довгостроковій перспективі.

– автор непропорційно розподілив матеріал між розділами і підрозділами роботи. Так, в роботі є підрозділ 2.4 з обсягом приблизно 40 сторінок, підрозділи 1.1 та 2.2 з обсягом приблизно 30 сторінок, підрозділи 2.1 та 2.3 з обсягами близько 20 сторінок. Але чотири підрозділи (1.2; 1.3; 1.4; 3.1) мають обсяг суттєво менший 12-15 сторінок, а підрозділ 3.2 – лише 6 сторінок.

– також до роботи є зауваження редакційного характеру. Так, рис.1 (с. 37) має назву «Зв'язок митної безпеки з іншими видами компонентів системи національної безпеки держави». На наш погляд, словосполучення «національна безпека держави» містить зайві уточнення: достатньо було використати словосполучення «національна безпека» або «безпека держави». Рис.4 «Відношення світової торгівлі до ВВП 1960-2024» (с. 50) не супроводжується легендою, щоб створити належний контекст для інтерпретації представлених

даних. Рис. 6 «Співвідношення видів податків, за типом країн світу» (с. 54) та рис. 17 (с. 147) мають легенду, але чомусь англійською мовою. Рисунки 10, 11, 12 виконані в абсолютно різному дизайні. Тільки в тексті підрозділу 3.1 «Аналіз особливостей використання моделі інформаційного банку даних для цілей контролю за визначенням митної вартості та митного постаудиту» наявні підзаголовки з підкресленням (с. 236, 237, 238).

Слід підкреслити, що наведені зауваження в основному мають рекомендаційний характер та суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи Жучкова Антона Сергійовича як ґрунтовного дослідження, виконаного на належному теоретичному та методико-прикладному рівнях.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Жучкова Антона Сергійовича на тему «Шляхи удосконалення організації автоматизованого контролю в системі управління митною безпекою в Україні», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка, є завершеним науковим дослідженням, виконаним здобувачем особисто. Її зміст свідчить про актуальність теми, достатній рівень фахової наукової підготовки аспіранта, вміння аналізувати і обґрунтовувати результати дослідження, на що вказують опубліковані наукові праці. Здобувачем здійснено вагомий внесок у вирішення досліджуваної проблеми, яка має важливе значення для розвитку економіки країни та подальшої реалізації спрощень процедур торгівлі, оптимізації взаємодії митниці із суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Робота містить обґрунтовані і достовірні висновки та пропозиції, новизну та практичну значущість. Викладене вище дає підстави зробити висновок про те, що за рівнем наукової новизни, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів дисертаційна робота на тему «Шляхи удосконалення організації автоматизованого контролю в системі управління митною безпекою в Україні» повністю відповідає вимогам до оформлення дисертації, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової

спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

д.е.н., професор,
завідувач кафедри міжнародної
торгівлі, митної справи та фінансових
технологій Харківського
національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Вікторія ТИЩЕНКО